

Ն Ա Ր Ե Կ

Մ Ս Տ Ե Ա Ն Ո Ղ Բ Ե Ր Գ Ո Ւ Թ Ե Ա Ն

Սրբազան Հայկական Տէր Թորգոմ Պատրիարքի
անքառամ յիշատակին

Գրիգոր Նարեկացիի Ողբերգութեան Մատենանը — Նարեկ — ըստ ոմանց գրուած է արձակ, ըստ այլոց՝ Հափածոյ։ Գրքին ուղղագիր ընթերցումը կը ցուցնէ թէ այն արձակ գրուածք է առհասարակ, բայց կը պարունակէ նաեւ կարգ մը Հափածոյ հատուածներ։ Այս վերջիններուն մասին յստակ գաղափար մը տալու կոչուած է Ներկայ գրութիւնը։ Կը հետեւինք զլուսնեբու յաջորդականութեան։ Իբրեւ քննադիր կը գործածենք Վենետիկեան հրատարակութիւնը, 1840 թուի, համեմատելով Ս. Յ. Մատենադարանի թիւ 1238 ընտիր ձեռագրին հետ, վերջինէն առնելով նախապատիւ սեպուած մի քանի ընթերցումներ և Վենետիկեանը նշանակելով ստորին լուսանցքին՝ երբոր հարկ ըլլայ։

1. — Արձակ, Բան Ա. ա։

Ձայն հառաչանաց հեծութեան սրտի, ողբոց աղաղակի քեզ վերննծայեմ, տեսողդ զաղտնեաց. և մատուցեալ եղեալ ի հուր թախծութեան անձին տոչորման՝ զպտուղ ըղձից ճենճերոյ սասանեալ մտացս, բուրվառաւ կամացս առաքել առ քեզ։ Այլ հոտոտեսցիս հայնացիս, գթած, քան ի պատարագն բոլորապտուղ մատուցեալ ծխոյն բարդութեան։ Ընկալ զսակաւաւ մասնեայ բանիցս յօգուած քեզ ի հաճութիւն, և մի ի բարկութիւն. ելցէ ի խորոց սրտիս⁽¹⁾ զգայութեանց խորհրդակիր սենեկիս՝ վաղվաղակի ժամանել առ քեզ՝ կամաւորական նուէր բանական զոհիս, ողջակիղեալ զօրութեամբ ճարպոյ՝ որ յիսն է պարարտութիւն ...

2. — Ազատ Հափով, որ յանգաւորեալ է մասամբ։ Բան ԺԲ. գ։

Ընկալ քաղցրութեամբ, Տէր Աստուած հրգօր,

զդառնացողիս զաղաչանս։

Մատիւր գըթութեամբ առ պատկառեալ զիմօք։

Փարատեա, ամենապարզե, զամօթական տխրութիւնս.

Բարձ յինէն, ողորմած, զանրերելի ծանրութիւնս.

Անջրպետեա, հնարաւոր, ըզմահացու կրթութիւնս.

Աւարեա, միշտ յաղթող, ըզխաբողին հաճութիւնս։

Բացադրեա, վերնային, ըզմոլելոյն մառախուղ.

Կնքեա, կեցուցիչ, ըզկորուսչին ընթացմունս.

Յրուեա, ծածկատես, զըմբռնողին չար գտմունս.

Խորտակեա, անքընին, ըզմարտողին դիմեցմունս։

Տեսառնագըրեա քո անուամբդ ըզլուսանցոյց երդ յարկիս.

Պարփակեա քո ձեռամբդ ըզմուտ սեմոց սենեկիս.

Կերպացո զքո նըշանդ ի հետս ելից մաղթողիս.

Ամրացո քո աջովդ ըզհանգըտեանքս խշտիս։

Մաքրեսցես ի հաղբից ըզծածկարան անկողնոյս.

Պահեսցես քո կամօքդ ըզտառապեալ անձն ողւոյս.

Անխարդախ արասցես ըզքո շնորհալ շունչ մարմնոյս։

Կացուցես չըջափակ ըզպար զօրուդ երկնայնոյ։

Կարգեսցես ի դիմի ընդդէմ դիւսցըն դասու։

(1) Վիատ։

3. — Իսկ յանգով: Բան ԻԳ. Բ:

Արդարեւ մեծ է վտանգ տարակուսանաց ցաւոց այսք վարանման,
յորժամ իցէ մարմինն մեղօք գրաւեալ,

և անձն ի գործոց չարեաց ոչ մեկուսացեալ,

գործնականացն գործի սովորութեամբն կարեաց կապեալ,

զանգուածն հանդերձանաց մահացու կրիւք չաղախեալ,

զգայութիւնն սրտին իմաստից խեթիւ խոցոտեալ,

ակնկալութիւնն բարեացն բնաւին բարձեալ,

և ի բանականութեանն ընդ անասունս դասակարգեալ,

և զաղիւր զարշուլիւնն ընդ գոյութեանն չարամանեալ,

և տեսականացն ողջ ելով իմանալիքն վիրաւորեալ,

և ի սաստկութենէ յանցմանցն⁽²⁾ յիշատակի յաւէտ յուսահատեալ,

և տաքնապաւ նախագործելոցն միշտ տարակուսեալ,

և յստակութիւնն աղբսին ի սպառ պղտորեալ,

և խղճիս մտացն յուզմանց կրկին ճենճերեալ,

և ձեռն ի մաճի գործոյն զյետնոցն հետազօտեալ,

և կերպիւ⁽³⁾ յառաջ դիմեալ՝ ոտք ի վերջ կոյս յետահարեալ,

և գիտութեամբ էիցն՝ ի չէիցն միշտ խաբեցեալ,

և ի մտացն մարտ՝ ի փոքունցն յաղթանարեալ ...:

4. — Երե նախարարով: Բան ԻԳ. Գ:

Եթէ զինուոր տեսանեմ՝ մահու ակն ունիմ,

Եթէ պատգամաւոր՝ խտտութեան,

Եթէ մատենագիր՝ մուրհակի կորստեան,

Եթէ օրինաւոր՝ անիծից,

Եթէ բարեկրօն՝ յանդիմանութեան,

Եթէ ապառուժ՝ կսկծման,

Եթէ ջրօմն ընտրութեան փորձիմ՝ խորտակիմ,

Եթէ դեղ ինչ դատման ձգեմ՝ սատակիմ,

Եթէ բերս նկատեմ բարութեան՝ ի կարծեաց չարացս փախնում,

Եթէ ձեռն համբարձեալ՝ կորանամ,

Եթէ փոքր ինչ խրտուիլ՝ տարսեմ,

Եթէ տակաւ մի թնդիւն՝ ընդոստիմ,

Եթէ ի խրախճանս ըմպելեաց հրաւիրիմ՝ դողամ,

Եթէ մեծիդ յանդիմանս լինիմ՝ սարսափեմ,

Եթէ ի հարցումն բանի կոչիմ՝ կարկիմ,

Եթէ իրաւամբք քննիմ՝ համբանամ:

Նմանօրինակ ուրիշ հատուածներ ալ կան: Տես Բան ԻԳ. ա, ԾԱ. Բ, ԿԸ. Գ, և ԶԶ. Բ:

5. — Նարեկի ԻԶ. գլուխը գրուած է Ուստի և բազմեալ իմ ի գլուխս պարու
ի յանգով: Այդ մասին Հեղինակին բա-
ցատրութիւնը շատ շահեկան է, որ ահա-
ւասիկ: Էնչ արդ ստուգապէս և իրաւա-
բար, ընդ որս որք ըստ ձայնից կողմ-
դանացն և զբանիցն յարմարութիւն հան-
դերձեն, ինոյն գիր բերեալ զաւարտմունս
տանցն, որովք առաւել սաստիկ մոր-
մոքեալ ճմլեցուցանեն զաղէտս կարեացն
սրտին ըղձից առ արտասուացն քղիմունս:

(2) յանցանացն

(3) կերպ ի

Պարտուցն ժխտեալ տաղանդացն՝ ճեպով մեծաւ ի տուփի,
 եւ ապիկար մատնեալ անարժան գործովքս յիրաւի,
 վատնիչ արքունի գանձուց կրկնադատ և անթափելի,
 պատասխանատու մեծին ըմբռնեալ անհրաժարելի,
 բեւր քանքարոյ խնդիր՝ եւ չունիմ կշիռ մի ունկի,
 անբարեխոս կապեալ ի պահեստ դառն արգելանի,
 հեծումն և վաստակ ցաւոց ճաշակեալ յաննշոյլ բանտի,
 անապաւէն տանջեալ անթոշակ կամ ողորմելի,
 այլ յեղանակ ինձ ողբականաց աստուստ կնքեցի,
 փոխադրեցի սովին բարբառով կոծ կսկծելի,
 կարգադրեցի շրջաբերութեամբ ի սոյն պայմանի,
 անհատական թիւ խորհրդական երկեակ տասնեկի . . .

6. — Յաջորդ իի. զլուսը շարադրած է շանդրադարձութեամբ սկզբմամբն
 և վերջաւորօքն բառիւք, որ է մեղայ.

Մեղայ մեծիդ բարերարութեան, անարգս մեղայ.
 մեղայ ծագմանդ ճառագայթից. խաւարս մեղայ.
 մեղայ շնորհացդ անբաւ երախտեաց, արդարև մեղայ.
 մեղայ սիրոյդ վերսում գթութեան, յայտնապէս մեղայ.
 մեղայ ստացողիդ յոչէութենէ, ստուգապէս մեղայ.
 մեղայ գերունակ գոգոյդ գրգանաց, անբաւս մեղայ.
 մեղայ աննուազ լուսոյդ վայելման, նենգողս մեղայ.
 մեղայ ճաշակման անճառդ կենաց, բազումս մեղայ.
 մեղայ անհաս պարգեւացդ ձրից, հանապազ մեղայ.
 մեղայ գովեալ մարմնոյդ Աստուծոյ, մահու չափ մեղայ.
 մեղայ պաշտելի արեան արարչիդ, իսկապէս մեղայ:

7. — Ոչ ոք նախարարոյ, և, եւ ոչ միջնաբառոյ: Բան իթ. ք:
 Քանզի ով ոք ի մարդկանէ մեղաւ, և ոչ զղջացաւ,
 ով ոք զազրացաւ, և ոչ ամաչեաց,
 ով ոք զարշեցաւ, և ոչ պատկառեաց,
 ով ոք սխալեաց, և ոչ ապաշաւեաց . . .

8. — Զիւրի նախարարոյ, և, քե միջնաբառոյ: Բան կԱ, ք:
 Զիւրդ ինձ հրեշտակ մահագոյժ անհրաժեշտ վճռի՝ զբանին պատգամ
 կրկնեցից, թէ հեռի է ի մեղաւորաց փրկութիւն:
 Զիւրդ շարս իսկապէս՝ զբարեացն գրեցից, որք ի Տեառնէ առնուն
 զնոյն հատուցումն՝ զայս տուն յեղյեղել թէ բարի առնէր

Տէր ուղղոց սրտից:

Զիւրդ զհամառօտն փոխադրութիւն անաշառութեան՝ վրիպեցելոյս
 ինձ սահմանեցից, թէ զթիւրեալսն յափշտակութեամբ
 տանի ընդ այնստիկ, որ գործեն զանօրէնութիւն . . .

9. — Մի՛ սկզբնատառով: Բան ՀԸ, գ:

Մի՛ փոխարկեր երկունս ցաւոց ընդ շարեաց իմոց, բարիդ ամենեին:
 Մի՛ բառնար ի վտանգելոյս զառ ի քէն պարգեւաւդ շնորհ:
 Մի՛ կապտեր զփշումն ամէնօրնեալդ հոգւոյ:
 Մի՛ լուծաներ զխնկեալ կնիք արքունական պատկերիդ:
 Մի՛ յայտնեցին փուշք մեղանացս ի սրբութիւն մտացս:

Մի՛ խղեր զկապ ժիւթեան զընդ քեզ սիրոյն պնդութեան,
 Մի՛ մերժեսցես զարուեստ զօրութեան լեզուոյս յարմարութեան,
 Մի՛ պակասեցուցանէր զաջողութեամբ աջոյս առ ի զլուսոյդ մասունս բաշխել,
 Մի՛ գրեր ի գարութեան կենաց մատենիդ զմահուն պարտիս . . . :

Նոյն ոճով գրուած ուրիշ հատուածներ՝ տես Բան 2Բ. գ, 2Է. գ :

10. — Թե սկզբնաւորութեամբ, Բան 2. գ :

Եթէ զիս դացես՝ տէրամայր,
 Թէ ինձ ողորմեսցիս՝ սրբունի,
 Թէ զկորուսեալս շահեսցիս՝ անարատ,
 Թէ զհարթուցեալս յանձանձեսցես՝ երջանիկ . . . :

11. — Ոչ ես սկզբնարաւորով, և, այլ միջնարաւորով, Բան 2Բ. հ :

Ոչ ես դատապարտիչ՝ այլ ազատիչ,
 ոչ ես կորուսիչ՝ այլ դարձիչ,
 ոչ ես մահացուցիչ՝ այլ կեցուցիչ,
 ոչ ես տարագրիչ՝ այլ ժողովիչ,
 ոչ ես մատնիչ՝ այլ ապրեցուցիչ . . . :

12. — Դու սկզբնարաւորով, և, եւ ես միջնարաւորով, Բան 2Գ. բ :

Մանաւանդ զի դու լոյս ես և յոյս, և ես խաւար և յիմար:
 Դու իսկութեամբ բարի գովելի, և ես համայնիւն հար ապիկար:
 Դու տէր ստորիցս և երկնից, և ես անիշխան շնչոյս և հոգւոյս:
 Դու բարձրեալ ի կարեաց զատեալ, և ես տաժանաւոր և վտանգաւոր:
 Դու ի վեր քան զկիրոս երկրի, և ես կաւ անարգութեան գարշութեան:
 Դու ըստ մարգարէին Պնաս յաւիտեան յանքաւ բարձրութեան:
 և ես միշտ կորնչիմ ըստ նորին բանին:

Ահա այսպէս և Նարեկի շարադրութիւնը, մեծ մասով արձակ, երբեմն տաղաչափեալ, և յաճախ զուգահեռ հակադրութիւններով բարեխառնուած: Այս կերպով միօրինակութեան ձանձրոյթը կը փարատի և այլազանութեան առաւելու-

թիւնը հրապուրիչ կը դարձնէ ընթերցումը: Մարդ որքան ալ բազմիցս կարդայ Նարեկը, միշտ նոր կը թուի այն, և կը պահէ իր անթարշամ թարմութիւնը և անզուգական հմայքը:

Ն. ԱՐԲ. ԾՈՎԱԿԱՆ

